

munkájuk témájaként is mind gyakrabban agrártörténetet jelölnek meg. A két évenként megrendezésre kerülő Országos Tudományos Diákköri Konferencia mezőgazdasági tagozatában már agrártörténeti szekció is működik, ahol rendszeresen 14–18 hallgató vetélkedik. Ebben a nemes versenyben karunk hallgatói évről-évre jól szerepelnek.

Tudományos kutatómunkánkban is számos agrártörténeti kapcsolódás tapasztalható. Oktatóink-kutatóink egy-egy szakágazati vagy regionális fejlesztési kérdés megoldásánál, bizonyos irányzatok felvázolása miatt gazdaságtörténeti vizsgálódásokat végeznek. Ennek érdekében levéltári kutatásokra támaszkodva tárják fel a mai kérdés megválaszolásához kapcsolódó történeti előzményeket. Utalni szeretnék itt saját kutatási tapasztalataimra is. 1985-ben megvédett akadémiai doktori disszertáciomban a tenyészállatimport gazdasági értékelésével, és ennek szarvasmarha-tenyésztésünk fejlődésére gyakorolt hatásával foglalkoztam. Értekezésemben igazoltam, hogy az 1890–1910-es években, elsősorban tejhasznosítási céllal, igen jelentős tenyészállatimportot szerveztek. Ezek tapasztalatait azonban figyelmen kívül hagyták (akklimatizációs ártalmak, egyéb állat-egészségügyi problémák stb.).

A szakágazati agrártörténeti kutatás mellett a kar, főleg a társadalomtudományi tanszék oktatói a régióban működő Somogy, Tolna és Baranya megyei levéltárak forrásmunkáira támaszkodva még számos témát művelnek. Eredményeikről, a korábbi évek gyakorlatának megfelelően, regionális tudományos tanácskozásokon, levéltári évkönyvekben számolnak be. Oktató-nevelő munkánk színvonalas ellátása, a tudományos kutatás előzőekben részletezett igénye a jövőben is fontos feladatként jelöli meg a Dél-Dunántúlon dolgozó intézményekkel, elsősorban a Somogy Megyei Levéltárral kialakult együttműködésünk fejlesztését. Ennek gyakorlati megvalósítása érdekében a következő konkrét feladatokat jelöljük meg.

● A levéltári dolgozók bevonásával kari oktatói-kutatói értekezleteken adunk tájékoztatást a levéltári kutatások lehetőségeiről.

● A hallgatók számára évfolyamgyűlések keretében, erre felkért levéltári kutatók ismertetik a levéltári forrásmunkák felhasználási módját, majd látogatásokat szervezünk a megyei levéltárba.

● Az agrártörténeti témájú tudományos diákköri, valamint diplomadolgozatok összeállításához levéltári dolgozókat kérünk fel külső konzulenseknek, másokat külső bírálóknak.

● Időszakonként kiállítások rendezésére vállalkozna az egyetemi kar, ahol új agrártörténeti dokumentumokat, illetve ezek fotó- és fénymásolat-kópiáit mutatnánk be.

● Továbbra is igényeljük az agrártörténet oktatásában az aktív levéltári közreműködést.

Dr. Széles Gyula

A Somogy megye múltjából évkönyvsorozat szerepe a történelemoktatásban

Az évenként megrendezett levéltári napokon a levéltári évkönyv egy-egy számának anyagáról, felhasználási lehetőségéről szoltunk és annak alapján próbáltuk megfogalmazni követendő teendőinket. Annak ellenére, hogy ezek a beszámolók reálisak, valóságok, pontosak, idealizálhatták is a dolgokat. Ugyanis, a pedagógiai gyakorlat azt mutatja, hogy minden újnak van valamiféle orientáló varázsa. Ezért az említett referátumok az újszerűség erejével ható dokumentumok ismeretéről, a pillanatnyi felhasználási tapasztalatokról, a *közvetlen kiváló hatásairól szoltak*. Ez sem elhanyagolható, de ennél többre vagyunk kíváncsiak, többre van szükségünk.

Nagyon sok múlik azon, hogy a középiskolás diákságnak okosan és időben kezébe adjuk-e a hely- és honismereti munkákat? Ha igen, akkor nyugodtak lehetünk felőle, hogy élete során nem tud elmenni mellette. Ami egyszer a katedrára, tanuló padra kerül, az később ott lesz az illetők könyvtárának polcain is.

Előadásom elkészítéséhez kétféle megoldás is kézenfekvőnek látszott. *Összeállíthattam volna úgy*, hogy elővéve az iskolai évkönyveket, melyekben fehéren-feketén olvasható, hogy miként vélekedtek róla a nevelők, kik és hogyan hasznosították? A megállapításaikat összeírva, azokat súlypontozva, megkaphattam volna a Levéltári évkönyvek tanítási „mérlegét”. Tudom-hiszen nemcsak résztvevője, de aktív közreműködője is voltam ezeknek a tanácskozásoknak–, hogy a teljes képet rajzolhattam volna meg, de nem biztos, hogy a valós helyzetet. *Összeállíthattam volna úgy is* beszámolómmal mondanivalóját, hogy fellelőzve a tanévekről készített szakfelügyelői feljegyzéseimet (ki, mikor, hogyan, hányszor nyúlt a folyóirathoz stb.) és a tényeket összeadva, majd szorozva-osztva kijött volna a felhasználási „hányados”. Biztos, hogy így is pozitív kép rajzolódott volna ki, csak az a kérdés, hogy reális-e? Mivel a két koncepció alkalmazása esetén várhatóan a valóságos helyzetnél rózsaszínűbb kép kapható, *harmadik megoldást választottam*. Nem az átlagot kutattam, hanem azt néztem, hogy mi vált belőle munkánk tartós részévé? Nem az érdekelt, hogy a közölt tények révén egy-egy történelemóra mennyivel lett értékesebb, hanem az, hogy segítette-e a ház, az otthon, a lakóhely, a táj, a haza történelmének életszerűbb és maradandóbb megismerését? Vizsgálódásom során többet nyomott a mérleg serpenyőjében annak a dokumentumnak a feldolgozása, amelyik 10–15 évvel ezelőtt jelent meg, mint azoké, melyek az adott levéltári napot követően – az ott hallottak nyomán – kerültek bonckés alá. Csakhamar megbizonyosodtam, hogy a dolgot ketté kell választanom. Más a helyzet szemléleti szempontból és egészen más a konkrét órai gyakorlat szemszögéből tekintve.

Szemléleti szempontból (úgy érzem, hogy ez az elsődleges) *megnyugtató a helyzet*. A nevelők számottevő része mind óráin, mind beszélgetései alkalmával gyakorta hivatkozik az Évkönyvek mondanivalójára. Építkeznek belőle. Döntő érvként fogadják el gondolatait. Ha hiányát érzik, így fakadnak ki: „Nem is tudom, hogy miért nem foglalkoztak vele Kanyarék?” (Ti. a nevelők közgondolkodásában dr. Kanyar József neve egyet jelent az évkönyvvel.) Tisztelt szerkesztőség! Tessék a nevelők szavait sikerükként elkönyvelni, lássák benne munkájuk elismerését és dicséretét, és adjon impulzust további írásaik megjelentetéséhez.

A tanórai felhasználás gyakoriságát tekintve a segédeszközök között *a negyedik helyen áll*. Az első hely a Történelmi olvasókönyveké, második a História folyóirat cikkei, a harmadik a Harminc nemzedék vallomása Somogyról című helytörténeti olvasókönyvé. A kérdés most már az, hogy mi az értéke a negyedik helynek? Egy értékes helyezés, avagy lemaradás a dobogós helyről? Véleményem szerint *ez kedvező helyezés*. Hiszen maga mögé utasította a gazdag országos szakirodalmat, a népszerű történelmi kiadványsorozatokat, a szépirodalmi alkotásokat, az oktató csomagok kellékeit, a filmeket, a diákat és az összes helytörténeti kiadványt. (Még az erősen oktatási jelleggel íródott Levéltár és Iskola példányait is.) *Helyzeténél fogva előkelőbb helyezésre nem is számíthat*. A Történelmi olvasókönyvekkel nem versenyezhet. Azok az egész (magyar és egyetemes) történelmi anyagot fellelílik. Nem állhatja a versenyt a História folyóirat időszerű tanulmányaival sem. A Levéltári Évkönyv főszerkesztője által összeállított helytörténeti olvasókönyvet is maga elé kell engednie. Annak anyaga pragmatikus tanítási szempontból (is) vezérelve készült el. *A dolgok méltó megkoronázása a negyedik hely*. Pedig a tényleges szerepe ennél nagyobb is. Ha nemcsak a tanítási órák gyakorlatában vizsgálódunk, hanem az oktatás egészét vesszük (szakköri foglalkozások, versenyek, vetélkedők, OKTV-dolgozatok, ünnepi megemlékezések stb.), akkor úgy vagyunk a negyedik helyével, mint az ökolívódöntők negyedik helyezettje. Ott nincs negyedik hely, csak két harmadik. Így hirdethetem (akár) harmadik helyezettnek is.

A pontos kép érdekében az 1988/89-es látogatási naplóból ide „csatolok” egy szerény statisztikai adatsort. A szaktanácsadói munkám során az 1988/89-es tanévben 70 óra meghallgatására jutottam el. Egy órán 15 évnél „idősebb” Levéltári évkönyvben megjelentett forrást boncolgattak, négy órán 5–15 év között megjelent anyaggal dolgoztak, két esetben az utolsó 5 év során napvilágot látott Évkönyvből merítettek. Sajnálom, hogy az előző években ilyen jellegű megfigyelésről nem készítettem feljegyzést, de hasonló arány el az emlékezetemben.

Egy-két gondolat a felhasználásáról: iskolákról, tanárokról és tanulókról. A részt vevő iskolákról érdekes és tanulságos (elgondolkoztató?) jelenségről tudok számot adni. A közelmúltban létesített *fiatalabb iskolák nagyobb gondot fordítanak a helytörténet tanítására*, mint a nagyobb múlttal rendelkező társaik. Számukra égetőbb szükség volt a helyből való „táplálkozásra”? Lehetséges! Az tény, hogy az új iskolák kiemelt figyelmet szentelnek

tanáraik ilyen jellegű továbbképzésére, honismereti szakkörök indítására, kiadványok beszerzésére. Örvendetes jelenség ez.

A helytörténeti anyaggal dolgozó tanárokról most is azt tudom mondani, miként arról már sokszor beszámoltam, hogy nem növekszik a számuk. A nevelők többsége lelkes ugyan, de egy-két próbálkozás után elfeledkeznek a folytatásáról. Leállnak és visszatérnek a megszokott rutintanítás formulájához. A levéltári nappal kapcsolatos lelkesedésük gyorsan megkopik. Az a *pár nevelő* marad a gondolat megszállottja, aki maga is kutatója a hely történetének. Ezek a kollégák *mintaszerűen* dolgoznak. Tevékenységükről képtelenesen azt tudom mondani, hogy ők a helytörténet tanításának kiváló „pékjei”, igazi kenyeret sütnek, de a sütés művészetében, illetve a jó kenyér sütéséhez szükséges kovász átadásában nem mindig jeleskednek.

A tanulók és a helytörténeti anyag viszonylatában nem mondok semmi újat mikor megerősítem, hogy *tanítványaink kéri, várják, igénylik* és örömmel fogadják a helytörténettel kapcsolatos dolgokat. Hálásak érte, hogy ismerőjévé válhatnak otthonuk történetének. Nekünk mégsem erre a természetes hálára kell leginkább büszkének lenni. Arra kell figyelniük, hogy fiataljaink a későbbi tanulmányaik során mennyire kamatoztatják az óráinkon megtanítottakat: évfolyam-, szeminárium- és szakdolgozataikban, doktori disszertációik megírásánál. Az utóbbi időben módomban állott több komoly pályamunkát átnézni. Kijelenthetem, hogy azok írtak értékesebb dolgozatokat, akik kisdíjak korukban ilyen munkában részt vettek, eligazítást nyertek.

Mekkora a Levéltári Évkönyvünk felhasználási köre, területe? Mint történelem-szaktanácsadó, amikor társaimmal találkozom, nemcsak az ügy propagandistájaként lépek fel – viszem magammal egy-egy példányát: íme ez van, lássátok –, de érdeklődöm létezéséről is. Ezúton szerzett tapasztalataim alapján közlöm, hogy *időnkinti felhasználása* egy Kaposvár körüli 50–100 km sugarú körre terjed ki (Tolna, Zala megye). Az ún. szomszédos megyék (Fejér, Baranya, Veszprém) *tudnak róla és alkalomszerűen, elvétve élnek is vele*. A távolabbi tájak (Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár, Borsod-Abaúj-Zemplén, Békés) pedagógusai csupán *hallottak róla*. Ettől a leegyszerűsített általánosítástól csak ott tapasztalható eltérés, ahol somogyi származású diák a történelemtanár. Ahol pedig olyan somogyi középiskolában végzett tanulóból lett az iskola történelemtanára, akinek középiskolás korában az órákon évkönyvünk a rendszeres segédeszközök között szerepelt, abban az iskolában gyakorta forgatják lapjait. Így Pécs egyik gimnáziumában, egy szakmunkásképző intézetében, Székesfehérvár egyik szakközépiskolájában, Eger egyik gimnáziumában.

Ez az én konkrét válaszom a mai tanácskozáson felvetett kérdésre, hogy mit adott a Somogy megye múltjából című évkönyvsorozat a történelemtanításnak?

Milyen általános törvényszerűségek erősíthetők meg és milyen új „hajtásokra” érdemes odafigyelni? a) A „tegnapi” felbuzduláson alapuló tanítás, mely egyaránt táplálkozott szakmai igényességből és lokálpatrióta lelkesedésből, „mára” sem alakult át rendszeres folyamattá. b) Nem csökkent a felhasználása, csak itt-ott kissé megfakult. Mivel még nem kristályosodott ki feldolgozási módszere, ezért naponta vitatjuk, hogy mikor és hogyan éljünk vele.

Melyek az új „hajtások”? a) A legjelentősebb eltérés az anyagának órán belüli elhelyezkedésében ment végbe. Sokáig az óra feldolgozási szakaszában volt megtalálható. Ma egyre gyakrabban az órák összefoglaló, súlypontosító részében fedezhető fel. Valahogy ilyen formában: „Na akkor nézzük meg, hogy mi történt ekkor nálunk Somogyban?” A Levéltári Évkönyvet forgatva keresik meg a feltett kérdésre a választ. A korábbi felhasználási forma volt a helyesebb. b) Az első évek általános órai felhasználása átment szakköri feldolgozásba, diákköri előadások témakörébe, kirándulások előkészítése tárgykörébe. Ez utóbbi terület feldolgozása megérne egy hozzászólást. Addig is míg ez a hozzászólás megszületik, szeretném jelteni, hogy a Levéltári Évkönyv tanulmányai elősegítették, hogy az ún. buszbeli tanár-diák kiselőadások nem a megye határát túllépve kezdődnek el, hanem már a Szent Margit-templomnál, a kaposfüredi desedai tónál, a Szigetvár utcai hősi temetőnél, a kaposzentjakabi templomromnál, a répáspusztai vasúti átjárónál.

Van-e konkrét kérésünk, igényünk? Igen van. Nagyon nehéz ennek pontos és rövid megfogalmazása.

● Elérkeztünk oda, hogy a megye történelemtanárainak többsége nem somogyi középiskolába járt. Olyan veszély kísért, hogy nagy részük azt sem tudja, hogy mi történt ezen a tájon, mit kellene elmondani róla. Ezért nem elég építeni a múlt összegezésére (a maihoz

hasonló szintetizáló tanácskozást tartani), de úgy ötvenként mindent előlről kell kezdeni.

● Kérjük az 1918–1919-es és az 1956-os forradalmunk pontos és reális bemutatását.

● Jó lenne hallani az 1919–1944 közötti eseményekről többet. A velük kapcsolatos ismereteink nagyon is politikai céllal íródtak: vagy nagyon „kifehéritettek”, vagy nagyon is „elvörösítettek”. Ennek következtében használhatóságuk megkérdőjelezhető.

● Szívesen vennénk, ha többet tudhatnánk meg a megye, a táj népességének alakulásáról 1945-től napjainkig.

● Jól tudnánk kamatoztatni a somogyi parlamenti képviselők „képének”, szereplésének bemutatásáról készített munkákat (1945–1947).

● Örömmel olvasnánk (szükségünk van rá!) a Kisgazdapárt, a Független Kisgazdapárt 1922–1930, illetve 1930–1947 közötti somogyi pályafutásáról. Különösen annak a kettősségnek tudományos megvilágítását fogadnánk hálásan, mely az 1945–1948 közötti állapotot rajzolná meg. Ugyanis: a párt somogyi tagjai, korifeusai a csokonyavisontai temetőben koszorúztak és Nagyatádi maradt továbbra is a példaképük, míg a párt országos vezetői a boglári kápolnában Gaál Gaszton útját dicsőítették és Varga Béla plébánost tartották a megyei vezetőknek. Mitől és miért szakadt így szét a párt?

● Hasznosítani tudnánk a más pártok és a különböző szervezetek 1867–1914 közötti helyi ténykedéséről szóló írásokat is.

Remélem, előadásomból is kicsengett, hogy a Levéltári Évkönyv anyaga, de főleg annak gondolatai a megyei történelemtanítás részévé váltak. Azt a kérdést, hogy anyagából mi került a tanítás gyakorlatába s mi nem, és miért, egy következő tapasztalatcserén lenne szerencsés megvitatni.

Dr. Miklós Endre

Halász Péter:

A honismeret az új városi lapokban¹

1. Az utóbbi időkig kizárólagos helyzetben lévő MSZMP-irányítású megyei lapok – tisztelet a gyéren előforduló kivételeknek – elsősorban az országos napilapok halvány utánzatai voltak, a *genius loci*, a hely szelleme csak nagyon halványan sugárzott belőlük. A táj hagyománya, múltjának történései, de még a sajátosan arra a megyére jellemző közelmúltbeli vagy napjainkban zajló események is csak igen mostohán kaptak helyet. Az pedig egészen rendkívüli alkalomnak számított, hogy a honismereti mozgalom kisebb-nagyobb ünnepei, netán hétköznapijai, személyiségei, közösségei publicitást nyerjenek ezekben a „vidéki” napilapokban. Elfoglalta előlük a helyet mégcsak nem is annyira a helyi politizálás, hiszen ilyesmire alig volt mód, hanem az országos politika és a világpolitika eseményeiről szóló, másodkézből származó közlés.

Kérdés, hogy az elmúlt egy-két esztendőben örvendetesen megszorodó megyei, városi lapokban a rég óhajtott módon megpezsdült helyi politikáról szóló beszámolók, jó és rossz szándékú pártközi csatározások közepette kap-e valamelyest helyet a honismeret – úgy is mint ismeretanyag és úgy is mint mozgalom. Erre a kérdésre kerestem a választ az újonnan indult városi lapokban.

Az Országos Széchényi Könyvtár folyóirattára több, mint hatvan olyan városi lapot tart nyilván, amely 1989-ben jelent meg először. A valóságban ennél bizonyára több ilyen újság is van, de ebben a kiadványdönypingben nem mindenhol veszik komolyan a kötelezpéldány intézményét, így sok lap rendkívül hiányosan, mintegy alkalmyszerűen, jó néhány pedig egyáltalán nem jut el nemzeti könyvtárunkba. Az újonnan indult városi lapok száma az 1989. év végére valószínűleg megközelítette a százat, ami azt jelenti, hogy előbb-utóbb minden városunknak lesz saját lapja, sőt némelyiknek (pl. Balassagyarmat) máris kettő van.

És ez így van rendjén. Tudjuk, hogy a két világháború közti időben, meg a Monarchia

¹Elhangzott a HNF Komárom Megyei és a Kisbér városi bizottsága honismereti bizottságai által 1989. október 21-én, Kisbéren rendezett XVI. Komárom Megyei Honismereti Szemlén.